

3. На законодавчому рівні треба чітко закріпити, які саме органи та підрозділи центральних органів виконавчої влади та суду слід визнавати правоохоронними.

4. У нормативних актах, що регламентують діяльність органів, функції яких є правоохоронними, визначити, що вказаний орган є правоохоронним.

5. Нормативно закріпити визначення "Міліція громадської безпеки" у такій редакції: "Міліція громадської безпеки - це комплексний правоохоронний орган, система міліцейських служб та підрозділів МВС України та апаратів управління ними, на яку покладено завдання забезпечення охорони правопорядку на вулицях, площах та в інших громадських місцях, здійснення дозвільної системи, забезпечення дотримання правил дозвільної та паспортної системи, охорона та конвоювання затриманих та взятих під варту осіб".

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Основний Закон України //

ВВР України. -1996. -№ 30. -Ст.141.

2. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник - Харків: Консум, 2001. -656 с.

3. Закон України "Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів" від 23.12.1993 р., № 3781-ХІІ // ВВР України. -1994. -№11. -Ст.50.

4. Закон України "Про Службу безпеки України" від 25.03.1992 р., № 2230-ХІІ // ВВР України. -1992. -№ 27. -Ст.382.

5. Закон України "Про міліцію" від 20.12.1990 р., № 565-ХІІ // ВВР України. -1991. -№ 4. -Ст.20.

6. Мельник М.І., Хавронюк М.І. Суд та інші правоохоронні органи. Правоохоронна діяльність: закони і коментарі: Навчальний посібник /Авт. і упорядн.: М.І. Мельник, М.І. Хавронюк. -К.: Атіка, 2000. -512 с.

7. Наказ МВС України "Про затвердження Положення про Департамент адміністративної служби міліції МВС України" від 14.08.2002 р.

Надійшла до редколегії 25.12.2004

ХИЛЬКО Ю.Ю. МЕСТО МИЛИЦИИ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В СИСТЕМЕ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ

Рассмотрены функции и предложено определение милиции общественной безопасности.

HILKO JU.JU. THE MILITIA SOCIAL SAFETY PLACE IN THE SYSTEM OF LAW ENFORCEMENT ORGANS

The functions and submitted the definition of the militia of social safety are considered.

І.С. ЯКОВЕЦЬ

Управління ДДУПВП у Харківській області

УДК 343.611

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РОЗПОДІЛУ ДО УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ЗАСУДЖЕНИХ ЗА УМИСНЕ ВБИВСТВО¹

Розглянуті особливості та доцільність розподілу засуджених за умисне вбивство за Інструкцією Державного департаменту з питань виконання покарань.

У період свого становлення й розвитку наша держава надавала та надає великого значення боротьбі зі злочинністю, укріпленню правопорядку, розробці ефективних заходів, спрямованих на попередження, своєчасне виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, невідворотності покарання винних осіб. Відповідальні задачі у зв'язку з цим покладаються на виправні установи, покликані забезпечувати виконання покарання у виді позбавлення волі відносно найбільш небезпечних та занедбаних

у соціально-педагогічному плану осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності. Тенденція до зменшення питомої ваги позбавлення волі в загальній масі призначених судами кримінальних покарань, що намітилася останнім часом, не знижує, а навпаки, підвищує актуальність вивчення і розробки проблем даного виду покарання.

Застосування покарання лише тоді буде виправдано, коли воно буде мати своїм результатом моральне удосконалення злочинця, хоча б покладе початок виправленню, а у ліпшому випадку - призведе до викорінення з його характеру негативних рис, зробить вчорашнього правопоруш-

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: докт. юрид. наук Степанюк А.Х. (НЮОУ).

ника корисним членом суспільства. Це стане можливим лише тоді, якщо буде застосовуватися глибока, науково обґрунтована індивідуалізація виконання покарання.

У ст.3 Конституції України визначено: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Саме тому таке найсуворіше покарання, як довічне позбавлення волі, і призначається лише за вчинення злочинів, пов'язаних з умисним вбивством людини при обтяжуючих обставинах.

Однією з необхідних умов виправлення та ресоціалізації, зокрема, осіб, які вчинили умисне вбивство, є глибоке вивчення їх особистості та вірна класифікація ознак з метою забезпечення диференціації й індивідуалізації карально-виховного впливу [1]. Вивчення причин рецидиву свідчить про те, що у значному числі випадків повторні злочини вчиняються у зв'язку з недостатньо ефективним здійсненням карально-виховного впливу, що, в свою чергу, пояснюється недоліками класифікації засуджених як за видами виправних установ, так і безпосередньо в них.

Хоча в Україні і намітилася позитивна тенденція до зменшення кількості вчинених умисних вбивств, число засуджених, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі за ці злочини, залишається незмінною. Так, у 2000 р. у виправних установах України відбувалося покарання 19,6 тис. таких осіб, така ж їх кількість перебуває в місцях позбавлення волі й нині. Водночас кількість вбивств, вчинених особами, що раніше відбували покарання в місцях позбавлення волі, майже у два рази менше, ніж засуджуваними уперше.

Як свідчить практика, у більшості осіб з числа тих, які вчинили умисне вбивство, більш низький, ніж у інших засуджених, професійний й освітній рівень, їм властиве більше соціальне та психологічне відчуження, переживання протягом тривалого періоду подій, які травмують психіку, жорстка залежність від цих переживань, і, як наслідок, обмеженість у свободі вибору засобів адаптації, як правило, деструктивний шлях розв'язання конфліктів [2, с.5]. Все це свідчить про їх підвищену суспільну небезпеку, обумовлює певні особливості ізоляції та проведення виховної роботи.

Саме тому не втрачає своєї актуальності питання визначення не тільки правових, але й інших науково обґрунтованих критеріїв, які б дозволяли провести класифікацію засуджених за умисне вбивство за психологічними особливостями й ступенем соціальної занедбаності, що дозволить визначати вид виправної установи з відповідною ізоляцією та режимом не тільки за такими формальними ознаками, як тяжкість вчиненого злочину і наявність попередніх судимостей, але й з урахуванням суспільної небезпеки конкретного засудженого.

Раніше при визначенні засудженим за умисне вбивство виду колонії та її режиму судом до уваги бралися вік, стать злочинця та конкретні обставини справи. Після внесення до діючого законодавства змін, що стосуються порядку визначення засудженим установи відповідного рівня безпеки, засуджених за умисне вбивство почали поділяти на певні категорії також і за іншими ознаками. Хоча відповідно до ст.12 Кримінального кодексу України такий злочин визнається особливо тяжким, наявність тих чи інших обставин, які характеризують вчинений злочин та злочинця, дозволяє по-різному підходити до визначення виду виправної установи особам, засудженим за подібні

злочини. Державний департамент України з питань виконання покарань проводить додатковий поділ таких осіб на більш небезпечну категорію та менш небезпечну, встановлюючи для кожної з них відповідний рівень ізоляції та режиму.

Порядок визначення рівня безпеки виправної колонії регламентований відповідною Інструкцією Державного департаменту України з питань виконання покарань, яка поділяє загальне число засуджених за умисне вбивство на певні групи за наступними ознаками:

По-перше, за віком: на неповнолітніх та дорослих. За загальним правилом особи, які вчинили злочини у неповнолітньому віці, направляються для відбування покарання до спеціальних виховних установ (виховних колоній), незалежно від тяжкості вчиненого злочину. У разі, коли особа на момент визначення виду виправної установи досягла повноліття, їй призначається відбувати покарання у виправній колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання. Такий порядок обумовлений специфікою неповнолітніх – рівнем розвитку психічних властивостей засуджених, який пов'язаний з їх віком, що безперечно викликає необхідність суттєвого пом'якшення і умов відбування позбавлення волі порівняно із дорослими злочинцями.

Це, одночасно, викликає необхідність суттєвого пом'якшення та умов відбування позбавлення волі порівняно із дорослими злочинцями, але водночас суперечить вимозі роздільного тримання певних категорій засуджених.

За загальним правилом, до виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання направляються засуджені вперше до позбавлення волі за злочини невеликої й середньої тяжкості. Проте, до установи цього рівня безпеки направляються і засуджені за умисне вбивство, при умові вчинення ними злочину у неповнолітньому віці. Такий стан справ зводить нанівець саму ідею диференціації умов відбування покарання.

Не слід забувати, що неповнолітній вік може бути неадекватним ступеню педагогічної занедбаності та сукупності негативних якостей засудженого. Вчинення умисного вбивства при обтяжуючих обставинах, наприклад, в групі або декількох осіб, поряд із проявом впершого небажання засудженого ставати на шлях виправлення може свідчити тільки про його велику суспільну небезпечність, необхідність більшої ізоляції як від зовнішнього світу, так і від інших, менш небезпечних, засуджених. До того ж дослідження показують, що неповнолітні й близькі до них за віком особи, більш імпульсивні, агресивні, і тому насильницькі злочини, вчинені ними, відрізняються більшою зухвалістю та жорстокістю. І ставити у один ряд особу, вперше засуджену до позбавлення волі за злочин невеликої тяжкості, та судимого за умисне вбивство неповнолітнього видається невірним.

По-друге, за статтю: на чоловіків та жінок. Чоловіки, засуджені за умисне вбивство, залежно від певних обставин, можуть бути направлені для відбування покарання як до установ середнього рівня безпеки, так і до колоній максимального рівня безпеки. Жінки відбувають покарання в колоніях мінімального рівня безпеки з загальними умовами тримання, і лише засуджені до довічного позбавлення волі направляються до колоній середнього рівня безпеки.

По-третє, за кваліфікуючими ознаками вчиненого злочину. Найбільш небезпечною категорією серед засу-

джених за умисне вбивство, виходячи з вимог Інструкції, визнаються чоловіки, засуджені за умисне вбивство двох або більше осіб; заручника; особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цієї особою службового або громадського обов'язку; вчинене на замовлення, вчинене особою, яка раніше вчинила умисне вбивство (тобто, за ч.2 п.1, 3, 8, 11, 13 ст.115 Кримінального кодексу України). Такі особи направляються виключно до виправних колоній максимального рівня безпеки з відбуванням покарання в приміщеннях камерного типу, але чим обумовлено обрання саме цієї категорії засуджених, Департамент не обґрунтував. Вважаємо, що вчинення умисного вбивства з особливою жорстокістю або групою осіб не менше небезпечне, ніж умисне вбивство, наприклад, заручника. Виділення із загального числа засуджених за умисне вбивство при обтяжуючих обставинах певних категорій та тримання них у більш м'яких умовах ізоляції і режиму, на нашу думку, не обґрунтовано.

В четвертих, за наявності рецидиву злочинів. Відповідно до ст.34 Кримінального кодексу України рецидивом злочинів визнається вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин. Інструкція відносно засуджених за умисне вбивство вирізняє три види рецидиву:

1. Вчинення цього злочину особою, яка має судимість за умисний тяжкий або особливо тяжкий злочин.

2. Якщо особа раніше двічі в будь-якій послідовності була засуджена та фактично відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисне вбивство або інший, передбачений окремим переліком, злочин (а саме: за ст.ст.109-115, 121, 147, 152, ч.2-4 ст.187, ч.2-4 ст.189, ст.ст.199, 255, 257, 258, 260, 262, 289, ч.2-3, ст.305, ст.ст.307, 317, 348, 379, 391, 393, 443 Кримінального кодексу України), і знову вчинила будь-яке з перелічених діянь.

3. Особа раніше була засуджена та фактично відбувала покарання у вигляді позбавлення волі за вчинення злочину певної категорії, в тому числі й за умисне вбивство при обтяжуючих обставинах (а саме: за ст.ст.109-114, ч.2 ст.115, ст.147, ч.3-4 ст.152, ч.4 ст.187 (тільки вчинений організованою групою або поєднаний із заповіданням тяжких тілесних ушкоджень), ч.4 ст.189 (тільки вчинене організованою групою або поєднане із заповіданням тяжких тілесних ушкоджень), ст.ст.255, 257, 258, 348, 379, 391, 393 Кримінального кодексу України), і знову вчинила будь-який із перелічених злочинів.

У зв'язку з таким підходом здається досить цікавою позиція Департаменту щодо суто формального визначення суспільної небезпеки осіб, які вчинили той чи інший із перелічених видів рецидиву злочинів. Відповідно до вимог Інструкції, особи віднесені до першої та другої категорії, направляються до колоній максимального рівня безпеки з відбуванням покарання у звичайних жилих

приміщеннях, а засуджені третьої категорії – до тих же колоній, однак з відбуванням покарання у приміщеннях камерного типу.

Таким чином, особа, яка тричі вчиняла такий особливо тяжкий злочин, як умисне вбивство, та при цьому кожного разу засуджувалась до позбавлення волі, буде відбувати покарання у звичайних жилих приміщеннях колонії максимального рівня безпеки, а засуджений за такий злочин лише двічі – у приміщенні камерного типу. Виходить, що Департамент визнає першу особу менш небезпечною та вважає, що її необхідно тримати у більш м'яких умовах. Подібний підхід видається досить сумнівним.

Визначення необхідного ступеня ізоляції слід проводити лише після дослідження всіх обставин вчинення злочину та вивчення особи злочинця. При цьому до уваги повинні братися й обставини, визнані судом такими, що пом'якшують відповідальність, стан здоров'я засудженого та інше. Не викликає сумнівів, що тримання у приміщенні камерного типу засудженого, хворого, наприклад, на туберкульоз, необґрунтовано збільшить обсяг кари відносно нього.

Засуджені за умисне вбивство при обтяжуючих обставинах, як правило, є категорією злочинців, яка дуже важко піддається виховному впливу. Перш за все, це обумовлено наявністю у більшості з них психічних розладів та відхилень. Саме тому доцільно здійснювати первинне вивчення їх особистості не у дільницях карантину, діагностики та розподілу колоній, а у спеціальних розподільчих центрах із залученням психологів та інших спеціалістів. Тільки так, на нашу думку, можливо вірно оцінити ступінь небезпеки особи злочинця та необхідність забезпечення відносно нього того чи іншого рівня ізоляції, охорони та режиму, що в решті решт буде сприяти індивідуалізації покарання на стадії його виконання та досягненню мети виправлення й ресоціалізації засуджених.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яковець І.С. Поняття та види класифікації засуджених до позбавлення волі // Право і безпека. –2004. –Т.3. –№ 4. –С.119-124.

2. Інформаційний бюлетень за матеріалами тренінг-семинару із заступниками начальників регіональних управлінь Державного департаменту України з питань виконання покарань із соціально-психологічної роботи зі спецконтингентом // Актуальні проблеми забезпечення тримання та соціально-психологічної роботи із особами, засудженими до тривалих строків та довічного позбавлення волі; 24-25 січня 2002 р., м. Житомир /Укл.: С. Скоков, Ю. Олійник, А. Дановський. –К., 2002. –68 с.

Надійшла до редколегії 27.05.2004

ЯКОВЕЦЬ І.С. НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ ПО УЧРЕЖДЕНИЯМ ИСПОЛНЕНИЯ НАКАЗАНИЙ ОСУЖДЕННЫХ ЗА УМЫШЛЕННОЕ УБИЙСТВО

Рассмотрены особенности и целесообразность распределения осужденных за умышленное убийство по Инструкции Государственного департамента по вопросам исполнения наказаний.

JAKOVETS I.S. SOME QUESTIONS DISTRIBUTION ON ESTABLISHMENTS OF EXECUTION OF PUNISHMENTS CONDEMNED FOR DELIBERATE MURDER

Features and expediency of distribution condemned for deliberate murder under the Instruction of the State department on questions of execution of punishments are considered.